

Наталія ДІУС,
спеціаліст I категорії Навчально-наукового
інституту євроінтеграційних досліджень
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

З ІСТОРІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАГНЕНЬ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті проаналізовано основні закономірності, тенденції та перспективи сучасної євроінтеграційної стратегії України, визначені зовнішні та внутрішні фактори формування стратегії України на шляху її становлення в якості повноцінної незалежної і самодостатньої держави, а також узагальнений зміст нормативно-правової бази, яка контролює процес формування і реалізації зовнішньої політики України.

Ключові слова: *внутрішня політика, геополітична стратегія, глобалізація, євроінтеграція, національні інтереси.*

В статье проанализированы основные закономерности, тенденции и перспективы современной евроинтеграционной стратегии Украины, определены внешние и внутренние факторы формирования стратегии Украины на пути ее становления в качестве полноценного и независимого государства, а также обобщено содержание нормативно-правовой базы, которая контролирует процесс формирования и реализации внешней политики Украины.

Ключевые слова: *внутренняя политика, геополитическая стратегия, глобализация, евроинтеграция, национальные интересы.*

In the project there were studied the main regularities, tendencies and prospects of modern euro strategy of Ukraine. There were studied the main foreign and internal factors of formation of base of geopolitical strategy of Ukraine on the way of its becoming as the full-fledged independent and self-reliant state, were generalized the substance of

regulatory and legal framework of our state, which control the process of forming and realization of its foreign politics.

Keywords: *internal politics, geopolitics, geopolitical strategy, globalization, eurointegration, national interests.*

Період формування євроінтеграційної стратегії, який розпочався ще у 2002 році, був відзначений суперечливими тенденціями, європейський вектор зовнішньої політики України поступово перетворювався на пріоритетний, а курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію – на ключову стратегічну ідею розвитку українського суспільства замість утопічних уявлень про швидке входження України в Європу. У процесі реалізації національних інтересів України відбувався не лише розвиток співробітництва з європейськими країнами на міждержавному двосторонньому рівні, а й поглиблювалися відносини із загальноєвропейськими інтеграційними структурами.

Проте, долю України спіткала достатня кількість проблем на шляху до євроінтеграції. Оцінюючи тодішню ситуацію в Україні та навколо неї, слід констатувати, що загальмувався процес євроінтеграції, ускладнилися стосунки з Парламентською Асамблеєю Ради Європи, Європейським Союзом, Сполученими Штатами Америки, НАТО, світовими фінансовими інституціями. Скоротилися або майже припинилися контакти на вищому рівні з лідерами провідних західних країн (на тлі активізації стосунків із Росією), послабилось стратегічне партнерство з Польщею, значно зріс тиск на Україну, зокрема на її зовнішню політику.

Усе це свідчило про вичерпання можливостей здійснення зовнішньої політики України, яка демонструвала тенденцію, спрямовану не стільки на перспективу, скільки на вирішення поточних питань [6;34-35].

Унаслідок цього, а також через непослідовність у заявах і зовнішньополітичних діях керівництва України в поєднанні з відомими скандалами, корупцією, пануванням криміналу, переслідуванням свободи слова й опозиції помітно погіршився

міжнародний імідж країни, до нас почали ставитися з меншою довірою й повагою. Зовнішня політика України фактично стала заручницею кризових внутрішньополітичних процесів.

Незважаючи на те, що євроінтеграційна стратегія була ключовим зовнішньополітичним пріоритетом України, потрібно визнати, що існуючій стратегії євроінтеграції бракувало регіональної вкоріненості, не враховувалися регіональні особливості та потенціал регіонів у питаннях співробітництва України та ЄС.

Процес формування євроінтеграційної політики включав у себе три основні стратегічні лінії щодо реалізації євроінтеграційної стратегії. Перша з них спрямована на самостійність. Згідно з цим підходом, Україні доцільно зазнавати якомога меншого впливу як із Заходу, так і зі Сходу. У системі геополітичного та воєнно-політичного виміру така поведінка мала б ґрунтуватися на постійному нейтралітеті та позаблоковості. У такому випадку потрібно розуміти, що в Європу потрібно йти з конкурентоспроможною економікою та консолідованою політичною нацією. Для досягнення цієї мети Україні потрібно прикласти чимало зусиль і вирішити низку поставлених завдань.

Іншим варіантом орієнтаційних устремлінь були суто прозахідні уподобання [10;167]. Прихильники цієї точки зору спираються на ті часи, коли українські землі були органічною складовою європейського простору (тобто Заходу). Обравши шлях західної орієнтації, Україна має намір погодити свої перспективи відповідно до історичної традиції й об'єктивної логіки розвитку глобалізаційних процесів, що відбуваються в Європі та й світі в цілому.

І, нарешті, третій орієнтаційний напрям обстоюють прихильники більш тісного блокування з Росією, тобто зі Сходом. Найголовніші аргументи цього підходу – століття сусідського і спільного життя України й Росії; явні спорідненості в соціально-економічному розвитку тощо. Логічний наслідок цієї тактики – ймовірна конфедеративна єдність з Росією у політичному та господарсько-культурному сенсі.

Таким чином, „політикум” нашої держави, на жаль, впродовж багатьох років ще остаточно не обрав єдиний шлях до євроінтеграції. Незважаючи на це, наміри України щодо набуття у майбутньому повноправного членства у цій організації мають достатньо вагомі передумови. Це є процес, що передбачає не лише нашу, а й зворотну зацікавленість. ЄС такою ж мірою зацікавлений у цивілізованій демократичній Україні, як і Україна в ЄС. У перспективі така взаємна зацікавленість зростатиме.

У контексті практичної реалізації завдань євроінтеграційного процесу потрібно розглядати й істотну активізацію євроатлантичного вектора зовнішньої політики України, його чітке спрямування на реформування військового потенціалу країни відповідно до європейських стандартів, на повномасштабну євроатлантичну інтеграцію. Йдеться про одну із локомотивних ланок нашої державної політики, яка стосується не лише перспектив нашої зовнішньої безпеки, а й філософії нашого майбутнього.

Пріоритетом України у сфері зовнішньої політики залишається реалізація європейської інтеграції. Ця стратегія базується на усвідомленні українцями реального місця держави в системі міжнародних відносин, є ключовим засобом втілення у життя фундаментальних національних інтересів і вирішення завдань реформування економічної та політичної системи. Сьогодні виникає потреба приведення українських євроінтеграційних планів у відповідність з новими реаліями. За нинішніх умов і обставин вступ України до ЄС міг би призвести до ситуації так званої „шокової терапії”, яка мала місце у низці постсоціалістичних країн під час трансформаційних перетворень.

На зміст очікуваного від Євросоюзу «сигналу» у відповідь на активізацію українських євроінтеграційних прагнень й їх концентрації навколо питання про перспективи «євро членства» впливають процеси всередині ЄС на шанси успішної реалізації української євроінтеграційної політики, а також внутрішньополітична ситуація в Україні.

Завданням „номер один” для української сторони слід вважати узгодження своїх поглядів з поглядами європейських партнерів. Це узгодження необхідне як щодо розуміння головних завдань двосторонньої співпраці на наступний період та інструментів їх реалізації, так і щодо вірогідних термінів досягнення Україною відповідності „Копенгагенським критеріям”.

Системним ризиком подальшого зближення України з ЄС є не тільки неготовність української економіки до успішної ринкової конкуренції, а й незавершеність процесу внутрішньополітичної консолідації. Вступ до Європейського Союзу як кінцева мета реалізації євроінтеграційної стратегії може бути забезпечений лише за рахунок фундаментальних внутрішніх перетворень.

Принципово важливим напрямом таких перетворень є послідовна демократизація суспільства, забезпечення свободи слова та розбудова громадянського суспільства. Відродження притаманних українському народу духовних цінностей, подолання ідеологічних стереотипів, браку національної гідності, комплексу меншовартості, самоствердження українців як європейської нації через відтворення національної ідентичності обґрунтовано визнаються не менш суттєвими, ніж темпи економічного зростання, чинниками входження до демократичної спільноти європейських народів. Реалізація принципу конструктивної інтеграції потребує активної державотворчої політики також і в цих напрямках [3].

Не менш важливим чинником здійснення євроінтеграційної стратегії України є аспект, на який звернув увагу український учений О. Дергачов: „За кілька років, коли Україна, можливо, знайде вагомні аргументи для обговорення перспектив свого членства, Союз буде значно іншою організацією. І концентруватись ця новизна буде в тому, що у разі вступу делегувати доведеться набагато більшу частку суверенітету, а інші держави очікуватимуть від претендента набагато більшої політичної надійності і ментально-психологічної сумісності, які тільки й здатні викликати необхідну довіру” [6;74].

Інакше кажучи, із поглибленням процесу європейської інтеграції ускладнюються завдання євроінтеграційної політики України, набувають все нового змісту та потребують все більших ресурсів. Як і сам розвиток європейської інтеграції, що завжди мав динамічний характер, має проводитися й євроінтеграційна політика. У перспективі можна очікувати, що й вимоги Євросоюзу до держав-кандидатів дещо ускладняться та диверсифікуються відповідно до реалій ЄС. На сьогодні досить важко спрогнозувати терміни вступу України до ЄС, однак все-таки слід визнати, що інтенсифікація євроінтеграційної політики України у розумних межах має сенс і відповідає інтересам нашої держави.

Також значущим є й суб'єктивний чинник – чи бажають члени Євросоюзу вважати ту чи іншу державу реальним кандидатом, а потім й повноправним членом ЄС, навіть при тому, що Євросоюз проводить політику розширення. Так, зокрема, вже відбувалося під час формування списку кандидатів перед великою хвилею розширення Євросоюзу на Схід. Як зазначають самі європейські вчені, „весь цей процес мав надзвичайно політизований характер. Під час формування оцінок виникли певні суперечки як у межах самої Комісії, так і серед урядів держав-членів: північні держави-члени ЄС підтримували кандидатуру Естонії, а Австрія підтримувала Словенію” [5;153]. Тому Україні слід теж урахувати необхідність пошуку прихильників її приєднання до Євросоюзу всередині самого утворення. Це теж є завданням євроінтеграційної політики поряд з виконанням копенгагенських критеріїв ЄС.

Тому при аналізі стану, проблем та перспектив розвитку взаємовідносин України та ЄС необхідно враховувати наступне:

- при формуванні та реалізації євроінтеграційної політики України майже не було враховано внутрішню логіку розширення Євросоюзу, оскільки її проведення почалося, коли ЄС уже визначився із своєю політикою розширення та приблизно із кандидатами;

- кардинальне розширення Євросоюзу, вступ до нього багатьох європейських держав ще більше загострює питання про успішність євро- інтеграційної політики України, вимагає від неї ще більш рішучих кроків у цьому напрямі;
- однією з причин дистанціювання ЄС від України є спротив подальшому розширенню на Схід з боку таких країн, як Португалія, Греція, певною мірою Іспанія та Італія, які висловлюють побоювання, що Україна претендуватиме на частку допомоги з бюджету ЄС по лінії Регіонального та Структурного фондів. У політичному плані проти подальшого розширення ЄС на Схід виступають Франція, Бельгія, Італія, оскільки таке розширення об'єктивно посилює позиції ФРН;
- в ЄС недостатньо відомо про Україну, її існуючі і потенційні виробничі, науково-технічні, інтелектуальні можливості;
- Україна є занадто великою державою за масштабами, і відповідно, завданнями, які перед нею стоять, для вступу в сьогоденній або навіть в завтрашній ЄС. Євросоюз просто нездатний абсорбувати країну таких масштабів. Крім цього, Україна є занадто важливим геополітичним фактором для всіх центрів світової політики (США, Росія, ЄС) і має занадто велике стратегічне значення, щоб просто „увійти” до якогось з них – цьому будуть протидіяти інші світові центри. У хорошому розумінні слова Україна приречена реалізувати свою багатовекторну відповідальність у світовій політиці. Завдання полягає у визначенні курсу „золотої середини” [8;13], який найбільшою мірою відповідав би стратегічним національним інтересам України.

Підсумовуючи, варто зауважити, що як керівництво України, так і високі представники ЄС дедалі частіше висловлюють сподівання та іноді упевненість, що процес переговорів завершиться в короткій перспективі. Втім обидві сторони визнають, що цей процес обіцяє бути непростим.

Отже, якщо процес європейської інтеграції і надалі успішно розвиватиметься, долаючи труднощі і перешкоди, то для свого логічного і природного завершення він має охопити дійсно всі країни Європи. Зрозуміло, що, зважаючи на економічне відставання України та ще малий досвід демократичного функціонування відкритої політичної системи, цей процес буде довготривалим і поступовим. Однак стратегічна мета тим і відрізняється від тактичної, що передбачає довготермінову перспективу. Європейський напрям є, як відомо, пріоритетним в нашій зовнішній політиці. Саме в інтересах України домагатися більшої інтеграції до європейських структур, оскільки саме тут знаходиться передова технологія і більш прогресивні економічні відносини.

Як зазначається в [4;108], „прийнято вважати аксіомою те, що основою утвердження та зміцнення суверенності держави є насамперед її внутрішня політика“. Саме внутрішня політика створює міцну базу для подальшого розвитку будь-якої держави. Головним завданням для України на сьогоднішній день залишається побудова міцної державної політики, яка базуватиметься на єдиному підґрунті, яка зможе побудувати міцну економіку, котра змогла б конкурувати з іншими європейськими державами. Тільки тоді можна буде говорити про вступ до ЄС тощо. Адже на даний момент Україна є слабкою державою у плані економічного розвитку. Зміцнивши державу, можна розширювати свої й зовнішньополітичні інтереси.

Для зміцнення власних позицій потрібно, у першу чергу, „налаштовувати себе і громадськість на надзвичайно складну системну роботу з якісних перетворень буквально кожної клітинки суспільства, усіх без винятку його функціональних механізмів. Не влаштовувати міжнародні „торги“ і не видавати на-гора щоденні прожекти щодо уточнення остаточної дати такого бажаного нами набуття повноправного членства в Європейському Союзі, а робити інше – демонструвати на ділі нашу дієздатність у вирішенні завдання внутрішнього облаштування суспільства відповідно до принципів та критеріїв ЄС“.

Будь-який інтеграційний процес, у тому числі і євроінтеграційний, включає в себе інституційні перетворення, демократизацію всіх сфер суспільного життя, формування духовності спільноти тощо. З огляду на ці фактори, Україна за стандартами політичної та правової культури, за рівнем сприйняття цінностей правового та громадського суспільства відстає від Європи навіть більше, ніж у сфері економічних відносин.

Прагнучи залучитися до євроінтеграційного процесу, важливо пам'ятати головне – на Захід потрібно йти з дієздатною та конкурентною економікою. Базові завдання, які необхідні для зміцнення позицій України – це опанування інноваційної моделі, метою якої є істотне підвищення конкурентоспроможності економіки; по-друге, забезпечення досягнення рівня та якості життєвих стандартів країн-членів ЄС; по-третє, демократизація усіх сфер суспільного життя.

Таким чином, „процес євроінтеграції має розглядатися не лише як одна з проміжних ланок реалізації мети вищого порядку – завдань євроінтеграційної стратегії України, а й ключовий ланцюг цієї стратегії” [4;274].

Історія вчить, що блискуча зовнішня політика, як правило, не може реалізовуватися на тлі тьмяної внутрішньої політики. Адже за претензіями держави, які мають формалізувати національну могутність на міжнародній арені, повинен стояти раціональний розрахунок на основі всіх наявних ресурсів та усвідомлених актуальних суспільних потреб.

Україна прагне євроінтегруватися. Говорити про певні терміни ще дуже рано, проте можна точно сказати, що дорога туди ще надто довга. Образ внутрішньої й зовнішньої політики України викликає занепокоєння. Саме тому потрібно прикладати зусилля для поліпшення ситуації всередині країни. Основними завданнями при цьому є:

- 1) продовження утвердження України як незалежної і демократичної держави;
- 2) забезпечення стабільності міжнародного становища України;

- 3) збереження територіальної цілісності держави;
- 4) включення національного господарства у світову економічну систему.

Крізь призму розкриття внутрішнього суперечливого характеру сучасного процесу глобалізації визначаються можливі шляхи підвищення конкурентоспроможності України з метою її становлення як гідного партнера технологічно розвинутих країн [7;172-173]. У цьому контексті звертається увага на розвиток головних сфер держави – технологічної, економічної та суспільної – з урахуванням особливостей політичної та соціокультурної галузей. Перспективи розвитку України на сучасному етапі вбачаються у синтезі національних історичних надбань з визначеними тенденціями світового суспільно-економічного процесу.

Економічна інтеграція, як зазначав О. Вергеліс [1;45-46], передбачає запровадження принципів ринкової конкуренції. Щоб конкурувати на міжнародній арені, Україна повинна мати стабільний та прогресуючий внутрішній ринок, розвинений ринковий механізм.

Низький стандарт життя (відношення доходів 10 відсотків найбагатшої частини населення до доходів найбіднішої частини населення) в Україні складає в рази менше, ніж у Європі. Це не може бути основою для соціальної злагоди. Як зазначав Павловський М.А., „таке співвідношення між рівнем доходів населення призводить не тільки до послаблення конкурентної мотивації, а також до того, що між бідними та багатими виникає непрохідна соціальна прірва” [9;18]. Саме державній владі належить роль стимулювання людей до праці. Важливо зрозуміти, що головне завдання держави полягає не в розподілі та перерозподілі суспільного продукту шляхом оподаткування, а у створенні оптимальної системи конкурентного середовища, яке складається з державних та приватних секторів, що дозволить залучити до нього та мотивувати до активної трудової діяльності всі соціально та психологічно різні категорії громадян. У соціокультурній сфері важливою є проблема прийняття нових цінностей

приватної власності та вільної конкуренції населенням України, можливість переорієнтації суспільної психології та ідеології на новий ринковий лад.

Таким чином, аналізуючи ситуацію в країні, прагнення до інтеграції в ЄС, можна назвати основні цілі нашої держави у наступні роки:

1. Цілі соціального характеру:

- забезпечити доступ до якісної освіти впродовж життя. Сюди входить поліпшення якості й рівня освіти;
- забезпечити нормальний рівень медицини (зменшення смертності дітей, поліпшення здоров'я матерів, обмеження поширення ВІЛ-інфекції, СНІДу та туберкульозу);
- забезпечити нормальний рівень освіти.

2. Цілі економічного характеру:

- подолати бідність;
- забезпечити сталий рівень економіки;
- провести низку реформ з метою поліпшення стабільного розвитку економіки.

Україна є слабкою країною у плані економіки. Проте, вона має великий потенціал для зміни такого становища. Наприклад, наші продукти продовольства мають досить високу якість, тому у питанні якості ми можемо бути значним конкурентом для Європи. Коли вживається поняття „економічна відсталість“, то на перший план виходить невисокий рівень життя пересічної людини, невелика частка ВВП, котра припадає на кожного українського громадянина. Але потенційно Україна має всі можливості для економічної інтеграції до Європи. Потрібно просто розумно поставитися до втілення цієї мети.

Сучасний світ сповнений об'єктивних, жорстких і далеко не завжди прогнозованих реалій. Якщо ми прагнемо інтегруватися у світовий простір, то потрібно пам'ятати, що світ визнає тільки сильних, поважає лише тих, хто спроможний до самоутвердження, здатний захищати власну свободу та цінності.

Список використаних джерел

1. Вергеліс О. «Економічна інтеграція»/ Дзеркало тижня, № 40 (669) 27 жовтня – 2 листопада 2007. – С.45-46.
2. Гальчинський А. Помаранчева революція і Нова влада / А. Гальчинський – К: Либідь, 2005. – 368 с.
3. Гальчинський А.С. У Європу – через політику самоствердження / «День», №101. – 12 червня 2004
4. Гальчинський А.С. Україна – на перехресті геополітичних інтересів /А.С. Гальчинський – К.: Знання України, 2002. – 360 с.
5. Європейський Союз: Консолідовані договори. –К.: Port Royal, 1999. – 206 с.
6. Калина М.С. Євроінтеграційна політика України в контексті розширення Європейського Союзу /М.С. Калина // Політичні та правові аспекти державного управління. – К., 2006.
7. Клочко В. Глобалізація та її вплив на країни з перехідною економікою /В. Клочко //Економіка України. – 2001. – № 10. – 250 с.
8. Міжнародні інтеграційні процеси сучасності: монографія /А.С. Філіпенко (кер. авт. колект.), В.С. Будкін, М.А. Дудченко та ін. – К.: Знання України. 2004. – 304 с.
9. Павловський М.А. Стратегія розвитку суспільства: Україна і світ (економіка, політологія, соціологія) / М.А. Павловський – К.: Техніка, 2001. – 206 с.
10. Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти / за ред. Ф.М.Рудича. – К.:МАУП, 2002. – 438 с.